

Traumebevisst omsorg for å ivareta barn og unge utsatt for incest

Høgskolen i Oslo og Akershus, Fakultet for samfunnsvitenskap

Bachelor i barnevern, våren 2017

Kandidatnummer: 157

Eksamenskode: BVUH3900

Antall ord: 9889

Innholdsfortegnelse

1.1 Innledning.....	4
1.2 Bakgrunn for valg av tema	4
1.3 Presentasjon av problemstilling	4
1.4 Avgrensing og begrepsavklaring	4
1.5 Kildekritikk	6
1.6 Oppgavens oppbygning	6
2.1 Juridiske definisjoner av incest og seksuell omgang med barn	7
2.2 Seksuelle overgrep mot barn	7
2.3 Incest	8
2.4 Psykologiske og sosialfaglige definisjoner av incest og seksuell omgang med barn	8
2.5 Seksuelle overgrep mot barn	8
2.6 Incest	8
3.1 Vold og overgrep mot barn og unge. Omfang og utviklingstrekk 2007-2015.....	9
3.2 Svakheten med undersøkelsene.....	9
3.3 Omfang og utviklingstrekk av incest og seksuelle overgrep fra 2007 til 2015.....	10
4.1 Traumeforståelse	10
4.2 Traume	11
4.3 Komplekse traumer	11
4.4 Tilbakeholdstraumer som en konsekvens av tabuiserte traumer	11
5.1 Hva er konsekvensene ved å utsettes for incest	12
5.2 Skyld og skam.....	12
5.3 Dissosiasjon	13
5.4 Relasjonstraume	14
6.1 Traumebevisst tilnærming	15
6.2 Omsorg.....	15
6.3 Grunnpilarene i traumebevisst omsorg	15
6.4 Trygghet	16
6.5 Relasjon	16
6.6 Affektregulering	17
6.7 Toleransevindu	17
7.1 Barnevernspedagogens muligheter og begrensinger	18
7.2 Barnevernlovens formål.....	19

7.3 Saksbehandlingsregler ved mistanke om incest	19
7.4 Traumebevisst omsorg i barneverntjenesten	20
7.5 Trygghet i undersøkelsesfasen	20
7.6 Relasjon i undersøkelsesfasen	21
7.7 Affektregulering i barneverntjenesten	22
7.8 Toleransevindu som hjelpemiddel i undersøkelsesfasen	22
8.1 Drøfte	23
8.2 Skammen vokser	23
8.3 Traumebevisst omsorg med toleransevindu som hjelpemiddel i praksis	24
8.4 Utfordrende relasjoner i barneverntjenesten	26
9.1 Avslutning	27
10.1 Litteraturliste	28

Vedlegg 1: Selvvalgt pensum for delemne 3.4 – Verksted for fordypning

Vedlegg 2: Selvvalgt pensum for delemne 3.5- Bachelor i barnevern 2017

1.1 Innledning

1.2 Bakgrunn for valg av tema

Som tema for min bachelor har jeg valgt incest og hvordan barnevernspedagogen i sitt arbeid, kan ivareta barn og unge utsatt for incest. Jeg ble spesielt interessert i tema da jeg valgte fordypningsverkstedet om incest og seksuelle overgrep på Høgskolen i vinter. I løpet av verkstedet møtte jeg utrolig flinke fagpersoner som jobbet på støttesenteret mot incest i Oslo. Gjennom verkstedet ble jeg også kjent med en kvinne som hadde vært utsatt for incest, og det var blant annet hennes historie som gjorde at jeg ønsket å skrive om temaet. Det å bli utsatt for incest av en tillitsperson som enten kan være biologiske foreldre, søsken eller besteforeldre, kan få store konsekvenser for barnet. De sliter ofte med følelser som skyld, skam og vansker med tillitt i relasjoner.

Traumebevisst tilnærming er en relativt ny tilnærming i norsk sammenheng og fokuserer særlig på hvordan omsorgspersonene rundt barnet kan ivareta dem, etter de har blitt utsatt for traumatiske hendelser som incest. Toleransevinduet er et begrep som står sentralt i forhold til denne tilnærmingen. Da jeg høsten 2016 var i praksis, fikk jeg innblikk i hvordan og hvorfor dette begrepet er viktig. Ved å være i stand til å forstå at et barn er utenfor sitt toleransevindu, kan man bidra til positiv utvikling hos barnet. En gutt som under mitt praksisopphold til stadighet var utenfor sitt toleransevindu, ble møtt med at de ansatte var nysgjerrige og utforsket følelsene som lå bak guttens atferd. Dersom han utagerte ved å kaste gjenstander og kalle de ansatte stygge gloser var fokuset på guttens aggregasjon fremfor guttens gloser.

1.3 Presentasjon av problemstilling

Ut ifra det jeg har presentert ovenfor har jeg kommet frem til følgende problemstilling;
Hvordan kan man forstå det å bli utsatt for incest som et traume og hvordan kan saksbehandlere i barneverntjenesten benytte traumebevisst omsorg for å ivareta incestutsatte barn og unge?

1.4 Avgrensning og begrepsavklaring

Fokuset i oppgaven vil være hvordan barnet kan bli ivaretatt etter at barneverntjenesten mottar en bekymringsmelding om incest og videre velger å undersøke forholdene. Incest er et straffbart forhold og politiet blir dermed det organet som skal undersøke saken og barnehuset blir de som skal avhøre barnet. Selv om det er politiet som blir det organet som skal

undersøke forholdene, er det viktig at barnet blir ivaretatt av barneverntjenesten i undersøkelsesfasen.

Selv om traumebevisst tilnærming fokuserer på omsorgspersonene i barnets hverdag, ønsker jeg likevel å fokusere på hvordan saksbehandlere i barneverntjenesten kan ha nytte av denne tilnærmingen i møte med incestutsatte barn og unge. I løpet av min tid på Høgskolen, har vi elever fått besøk av barnevernproffene og dette er en av årsaken til at jeg velger denne innfallsvinkelen. Da de var på besøk fortalte mange sin historie, fellesnevneren til samtlige historier var at de hadde en problematisk relasjon til sin saksbehandler som gjorde at de ikke følte seg ivaretatt. Dermed mener jeg at man, som saksbehandler i førstelinjetjenesten, bør ha kunnskap om hvordan incest påvirker barnets fungering og utvikling, i tillegg til kunnskap om hvordan disse barna best kan bli ivaretatt.

Traumebevisst tilnærming fokuserer på grunnelementene relasjon, trygghet og affektregulering, som er viktig for alle mennesker, men særlig viktig for incestutsatte barn og unge (Bath, 2008). I tillegg til å bygge på slike sentrale elementer er tilnærmingen utviklingsfremmende for alle mennesker, som vil si at dersom du skulle benytte deg av tilnærmingen ovenfor et barn du trodde var traumatisert og det i ettertid viser seg å ikke stemme, vil tilnærmingen likevel bidra til en positiv utvikling for barnet (Andersen 2014, 57). Da tilnærmingen bygger på slike sentrale elementer samt at den er utviklingsfremmende for alle mennesker, vil oppgaven bære preg av et positivt syn på tilnærmingen, mer enn et negativt. Imidlertid vil jeg problematisere relasjonsbegrepet i barneverntjenesten.

For å ivareta incestutsatte på en best mulig måte, tenker jeg, det er viktig å ha en forståelse for hvordan og hvorfor barnet reagerer slik det gjør. Jeg har derfor valgt å presentere noen av konsekvensene som kan oppstå ved å bli utsatt for traumer som incest. Ved å ha kunnskap om konsekvensene vil man, slik jeg ser det, ha bedre forutsetninger for å ivareta incestutsatte barn og unge på en best mulig måte.

Jeg har valgt å ta med en forskningsrapport som viser omfang og utviklingstrekk av vold og overgrep mot barn fra 2007 til 2015. Slik jeg ser det kan det være til hjelp å vite hvor mange som rapporterer at de har vært utsatt for incest samt vite om kjønnsforskjellene mellom gutter og jenter. Dette kan gi en bedre og helhetlig forståelse av fenomenet incest, da man for en viss oversikt over hvor stor problematikken er i Norge per dags dato.

Med barn og unge mener jeg alle barn mellom 0 til 18 år som barneverntjenesten har fått inn en bekymringsmelding om. Noen steder i oppgaven vil jeg konsentrere meg om bestemte

aldersgrupper og da vil dette bli presentert. Når det gjelder kjønnen til barn og unge, vil ikke dette være et fokus. Forskningen som blir presentert vil imidlertid skille gutter og jenter i forhold til forekomsten av incest, men oppgaven har fokus på begge kjønn. Dette er fordi jeg tenker at traumebevisst omsorg er en måte barnevernspedagogen både kan møte gutter og jenter på.

Da incest er et seksuelt overgrep gjort av et familiemedlem eller en tillitsperson til barnet, velger jeg å definere det generelle begrepet, seksuelle overgrep, før jeg definerer det mer spesifikke, incest.

1.5 Kildekritikk

Denne oppgaven bygger på relevant teori og faglitteraturen som anvendes er relativt ny. For å få en bedre forståelse av tema, har jeg vært i kontakt med støttesenteret mot incest i Oslo. Senteret er både for utsatte barn og voksne, samt pårørende. Senteret er et supplement til det offentlige hjelpeapparatet. Det vil altså si at barn- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk (BUP), eller andre offentlige instanser, har hovedansvaret for å hjelpe barnet. Gjennom oppgaven vil jeg henviser til fagpersonen jeg kom i kontakt med på støttesenteret. Fagpersonen har gitt meg inspirasjon samt kommentarer til faglitteraturen, som jeg vil presentere i oppgaven. Jeg bruker ikke informanten som kilde på lik linje med faglitteraturen, men hun er en ekspert på området incest og seksuelle overgrep og jeg vil derfor bruke hennes utsagn til å støtte opp faglitteraturen. Kilden er anonymisert og jeg omtaler henne derfor som en ansatt ved støttesenteret. Årsaken er den at jeg ikke har spurt om å få oppgi navnet hennes i oppgaven.

1.6 Oppgavens oppbygning

I denne oppgaven skal jeg se hvordan saksbehandlere i barneverntjenesten, kan ivareta barn og unge utsatt for incest, ut i fra traumebevisst omsorg. For å svare på dette har jeg delt inn oppgaven i 10 kapitler. Kapittel 1 er det innledende kapitlet hvor blant annet problemstillingen blir presentert. Kapittel 2 gjør rede for ulike definisjoner av seksuelle overgrep og incest. Kapittel 3 presenterer en forskningsrapport samt svakheten med rapporten. Kapittel 4 viser til traumeforståelse og ulike traumer man kan oppleve etter incest. Kapittel 5 omhandler noen av konsekvensene som kan forekomme etter å ha blitt utsatt for incest. Kapittel 6 presenterer traumebevisst tilnærming med utgangspunkt i Bath (2008) sin artikkel. Kapittel 7 viser til barnevernspedagogens muligheter og begrensinger ut i fra jussen samt hvordan traumebevisst omsorg kan benyttes i undersøkelsesfasen. Kapittel 8 vil drøfte temaene skam, traumebevisst omsorg i praksis og utførende relasjoner i barneverntjenesten.

Kapitel 9 vil presentere en avslutning på oppgaven. Kapittel 10 vil presentere litteraturen jeg har anvendt i oppgaven.

2.1 Incest

2.2 Juridiske definisjoner av incest og seksuell omgang med barn

Problemstillingen min har hovedfokus på hvordan ivareta barn og unge utsatt for incest og derfor ønsker jeg nå å presentere ulike definisjoner av incest, både juridiske og psykologiske. Da incest er et seksuelt overgrep utført av noen i barnets familie ønsker jeg først å definere seksuelle overgrep, for deretter å definere incest.

2.3 Seksuelle overgrep mot barn

Den seksuelle lavalderen i Norge er 16 år og markerer blant annet at voksne ikke skal ha sex med barn under 16 år (Søftestad, Andersen 2014, 24). Juridiske definisjoner av seksuelle overgrep mot barn er nedfelt i straffeloven kapittel 26 om seksualforbrytelser. «Seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd», «seksuell omgang» og «seksuell handling» er tre sentrale begreper som benyttes i straffelovens kapittel om seksualforbrytelser. Begrepet «seksuell krenkende eller annen uanstendig atferd» er regulert i straffeloven §298. Dette omfatter seksuelt krenkende atferd i nærvær av eller overfor noen som ikke har samtykket til det. For eksempel kan dette innebære blotting. «Seksuell omgang» er et begrep som omfatter blant annet straffeloven §302 og §299. Først nevnte paragraf tar for seg seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år. Seksuell omgang omfatter fysisk kontakt samt den som får barnet til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv. Samleie samt innføring av penis i munn kan være eksempler på dette (Søftestad, Andersen 2014, 24). §299 tar for seg seksuell omgang med barn under 14 år. Lovverket viser til at det er straffeskjerpene å ha seksuell omgang med barn under 14 år, da §302 har en strafferamme på inntil 6 år, men §299 har en strafferamme på inntil 10 år. Begrepet «seksuell handling» er regulert i straffeloven §297 samt §304. Eksempler på seksuell handling kan være berøring eller beføling av kjønnsorgan. Seksuell handling uten samtykke jf. §297 omfatter den som foretar seksuell handling med noen som ikke har samtykket til det. §304 omfatter det samme som §297, men spesifiserer barnets alder og viser til at den som har seksuell handling med barn under 16 år straffes med inntil 3 år fengselsstraff.

2.4 Incest

Det finnes ulike definisjoner av incest. En av de juridiske definisjonene finner vi i straffeloven §312 som beskriver incest som «... den som har seksuell omgang med slektning i nedstigende linje eller får vedkommende til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv. Som slektning i nedstigende linje regnes biologiske og adopterte etterkommere.»

Strafferammen for denne loven er fengsel inn til 6 år jf. straffeloven §312. Søskenincest er noe straffeloven §313 definerer som «... den som har seksuell omgang med bror eller søster eller får vedkommende til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv». Strafferammene for søskenincest er fengsel inntil 1 år jf. straffeloven §313.

2.5 Psykologiske og sosialfaglige definisjoner av incest og seksuell omgang med barn

Definisjoner av incest og seksuell omgang med barn ut i fra et psykologisk og sosialfaglig perspektiv konsentrerer seg, i motsetning til de juridiske definisjonene, mer om barnets opplevelse av det som skjer og mindre om hva de seksuelle handlingene består av. Likt som i avsnittene hvor jeg presenterte de juridiske definisjonene av seksuelle overgrep og incest, vil jeg først definere seksuelle overgrep mot barn og deretter incest, nå ut i fra et psykologisk og sosialfaglig perspektiv.

2.6 Seksuelle overgrep

Søftestad og Andersen (2014) henviser til Nasjonalt kompetansesenter om vold og traumatisk stress (NKVTS), når de skal vise til psykologiske og sosialfaglige definisjoner av seksuelle overgrep mot barn. Grunnleggende elementer som da blir presentert er:

- Handlinger som barnet ikke akter å forstå og en manglende modenhet for og ikke kan gi informert samtykke til.
- Slike handlinger krenker barnets integritet.
- Overgriperen utnytter barnets avhengighet til voksne og eller sin maktposisjon.
- Handlingen baserer seg primært på overgriperen sine behov.
- Aktiviteten bryter med sosiale tabuer.

2.7 Incest

Incest er en krenkelse av barn og unges seksuelle integritet, både fysisk og psykisk. Handlingene er begått av noen som står barnet nær i form av et avhengighetsforhold skapt av

en nær sosial familietilknytning (Borchgrevink og Christies 1991, 15). Vi kan forstå at incest også omfatter de grunnelementene som ble presentert i forhold til seksuelle overgrep. Forskjellen på det generelle begrepet seksuelle overgrep og det mer spesifikke begrepet incest, ut i fra et psykologisk og sosialfaglig perspektiv, er at incest er en seksuell handling utført av en tillitsperson som barnet har en familietilknytning til.

3.1 Vold og overgrep mot barn og unge. Omfang og utviklingstrekk 2007-2015

Nyere forskning omtaler ofte incest og seksuelle overgrep under ett og det finnes lite forskning på kun incest. Som nevnt er incest en form for seksuelle overgrep og det blir dermed relevant å benytte meg av den forskningen for å se på omfanget. Rapportene nevner seksuelle overgrep som incest, men har hovedfokus på det generelle begrepet seksuelle overgrep samt vold. Årsaken til hvorfor det finnes lite forskning på kun incest er jeg usikker på, men jeg undrer meg over om det kan være av den grunn at incest går under det generelle begrepet seksuelle overgrep. I dette kapitlet har jeg valgt å ta for meg en NOVA rapport fra 2015 som sammenligner undersøkelser om vold og seksuelle overgrep fra 2007 og 2015. Først vil jeg presentere svakhetene ved undersøkelsene og deretter vil jeg presentere rapporten som omfatter de to undersøkelsene. Så vil jeg vise til endringen i forekomsten av incest fra 2007 til 2015.

3.2 Svakheten med undersøkelsene

Både undersøkelsen fra 2007 og 2015 presenterer store kjønnsforskjeller blant gutter og jenter, når det gjelder seksuelle overgrep, og noe mindre kjønnsforskjeller når det gjelder incest. Selv om vi gjennom slike rapporter får et innblikk i forekomsten av seksuelle overgrep og incest, kan mørketallene være svært høye. Kvello (2010,314) mener det eksiterer trolig høye mørketall på dette området. Det at undersøkelsene sitt utvalg er avgangselever mellom 18 og 19 år er en svakhet, mener jeg. Årsaken til at jeg hevder utvalget er en svakhet, er at det å oppleve vonde og smertefulle hendelser i barndommen, som incest, kan være så pass skadelig for barnet at å fullføre videregående skole vil bli vanskelig. Fagpersonen ved støttesenteret støtter min hypotese og forklarer at mange av de som har opplevd incest over tid i barndommen, ofte ikke klarer å gjennomføre videregående skole. I tillegg hevder hun at undersøkelsene definerer incest på en annen måte enn støttesentrets definisjon, som gjør at tallene fra undersøkelsene er lavere enn støttesentret sine tall, når det gjelder forekomsten av incest. Undersøkelsene deler inn familie som far, mor, bror, søster, bestemor, bestefar, men støttesenterets definisjon av incest handler om tillitsforhold mer enn familiære bånd. Altså

kategoriserer de seksuelle overgrep utført av en fotballtrener eller en stefar som incest. En annen svakhet med undersøkelsen er at støttesenteret sin erfaring tilsier at det i gjennomsnitt tar 17. 5 år å fortelle om et seksuelt overgrep fra det skjedde.

3.3 Omfang og utviklingstrekk av incest og seksuelle overgrep fra 2007 til 2015

Rapportens empiriske grunnlag er de to NOVA-undersøkelsene «UngVold 2007» og «UngVold 2015», som ble gjennomført av avgangselever ved videregående skoler i Norge. Begge undersøkelsene viser til store kjønnsforskjeller i forhold til hvem som utsettes for seksuelle overgrep og incest. Rapporten fra 2007 regulerte seksuelle overgrep i to kategorier. Den ene kategorien omtales som «milde seksuelle krenkelser» og den andre som «grove seksuelle krenkelser». «Milde seksuelle krenkelser» er krenkelser som ikke omfatter penetrering eller forsøk på penetrering, for eksempel onani eller beføling. «Grove seksuelle krenkelser» omfatter penetrering eller forsøk på penetrering (Mossige, Stefansen 2015, 81). Tabellen i rapporten som omhandler generelle spørsmål om forekomsten av «milde» og «grove» krenkelser, viser en svak nedgang fra 2007 til 2015. Med svak nedgang mener jeg at for eksempel funnene fra 2007 viser at 24% av jentene og 9% av guttene melder at de har vært utsatt for «milde seksuelle krenkelser», men undersøkelsen fra 2015 viser at 23% av jentene og 7 % av guttene melder at de har vært utsatt for det samme.

Begge undersøkelsene spør elevene hvem overgriperen er. Størst andel svarer at overgriperen er venn, bekjent eller kjæreste. Undersøkelsen fra 2007 presenterer at 4% jentene og 6% av guttene melder at de har vært utsatt for overgrep fra far, mor, bror, søster eller besteforeldre. I 2015 melder 5% av jentene og 4% av guttene at de har blitt utsatt av overgrep fra nevnte familiemedlemmer. Vi ser at det er noe nedgang blant gutter og noe oppgang blant jenter, som melder at de har vært utsatt for incest.

4.1 Traumeforståelse

For å svare på problemstillingen om hvordan man kan forstå det å bli utsatt for incest som et traume, mener jeg det er hensiktsmessig å ha forståelse for hva traume er. Årsaken er at jeg mener traumeforståelse er et bredt spekter som både belyser sosiale, fysiske og psykiske konsekvenser ved å ha blitt utsatt for incest. Det å bli utsatt for krenkelser som incest, kan føre til at barnet blir traumatisert (Søftestad, Andersen 2014, 30). Hva betyr begrepet traume og hvilke former for traumer finnes? Dette er spørsmål jeg nå vil besvare ut i fra faglitteraturen. Jeg vil belyse tre former for traume da disse er relevante i forhold til gruppen jeg tar for meg, men er klar over at faglitteraturen tar for seg flere former for traumer.

4.2 Traume

Faglitteraturen definerer begrepet traume på ulike måter, men en definisjon finner vi hos Richard Klufft (1984). Han definerer traume ut i fra kriteriene; barnet frykter for sitt eget liv, barnet frykter at personer som står dem nær skal dø, barnet blir påført skade fysisk, eller bevisstheten brytes ned eller svekkes, barnet isoleres med disse redslene og/eller barnet blir systematisk desinformert om sin egen situasjon. Dette er noe som stemmer godt overens med erfaringene til overgrepsofsatte (Richard Klufft 1984 i Søftestad 2008, 82). Faglitteraturen skiller det å bli utsatt for enkeltstående eller gjentatt skremmende hendelser. Enkeltstående traumatisk hendelse kan for eksempel være et jordskjelv. Dersom man blir utsatt for seksuelle overgrep i familien kaller man det gjentatte traumatiske hendelser, da det som regel forekommer flere ganger. Litteraturen presiserer at virkningene på barnets psykiske helse samt utvikling av å bli utsatt for incest, er mer alvorlig enn om gjerningsmannen ikke har noen betydning for barnet (Broberg, Almqvist, Tjus 2006, 161).

4.3 Komplekse traumer

Dersom barn utsettes for seksuelle overgrep over tid i en relasjon, slik som incest, definerer man dette som komplekse traumer (Andersen 2014, 54). Ved å bli utsatt for noe så alvorlig som incest, kan selve tilknytningen barnet har til omsorgspersonen bli traumatisert, dette er noe jeg vil komme tilbake til senere i oppgaven. Oppstår komplekse traumer i en uferdig modningsprosess, kan dette forstyrre barnets utvikling (Søftestad 2008, 82). Det å bli utsatt for incest i barndommen vil si at barnet utsettes for traume i en uferdig modningsprosess og dermed kan dette forstyrre utviklingen til barnet. Komplekse traumer som incest vil påvirke alle forhold ved barnets utvikling. Med alle forhold menes biologisk, emosjonelt, kognitivt og sosialt. Hvilken grad det vil påvirke disse forholdene avhenger av type, alvorlighetsgrad, varighet og tidspunkt (Jørgensen, Steinkopf 2013, 1).

4.4 Tilbakeholdstraumer som en konsekvens av tabuiserte traumer

Dersom man er utsatt for traumatiske opplevelser er det viktig å få muligheten for følelsesmessig bearbeiding. Er hendelsene man er utsatt for tabubelagte, slik som incest, vil muligheten for å leve ut reaksjoner samt muligheten for bearbeiding svekkes og dermed vil risikoen for skadevirkninger forsterkes. Resultatet av å ikke få snakket om traumatiske opplevelser kalles tilbakeholdstraumer (Søftestad 2008, 83). Det at traumatiske hendelser som incest er tabubelagt og igjen fører til at skadevirkningene kan forsterkes, fikk jeg bekreftet i møte med støttesenteret. Den ansatte bekrefter hvor viktig det er at de utsatte skal kunne

fortelle sine historier og sine opplevelser rundt det de har opplevd. Imidlertid forteller hun videre at dette ofte er vanskelig for de utsatte, da incest er tabubelagt og dermed kan det være vanskelig for de utsatte å oppsøke hjelp og få fortalt sin historie. Sentrene mot incest sin viktigste oppgave er at ofrene skal kunne fortelle sin historie, deres slagord for dette er «incest skal tales i hjel ikke ties i hjel».

5.1 Hva er konsekvensen ved å utsettes for incest?

5.2 Skyld og skam

Dette kapitlet vil omhandle mulige konsekvenser for incestutsatte barn. Med konsekvenser mener jeg hvordan incest kan skade barnets utvikling samt fungering i hverdagen. For å for en bedre forståelse av tema har jeg vært i kontakt med støttesenteret mot incest i Oslo. Jeg vil i kapitlet presentere noen utsagn fra fagpersonen ved senteret for å underbygge faglitteraturen.

Barn utsatt for incest har ofte reaksjoner som skyld og skam. Dette er både en «sunn» og en «usunn» reaksjon for barnet. Dersom det utsatte barnet påtar seg skylden for overgrepene, er det fremdeles overkommelig å opprettholde tilliten til den voksne, som barnet er fullstendig avhengig av (Talsethagen, Pretorius 2005). Selv om den incestutsatte påtar seg skylden for overgrepene er det viktig å nevne at det ikke er realistisk betinget, men en følelse barnet likevel føler på (Broberg, Almqvist og Tjus 2006, 167). Her støttes faglitteraturen opp av støttesenteret som forteller at barn utsatt for incest ofte tar på seg skylden for overgrepene. Den ansatte forteller at dette er en «sunn» reaksjon da det blir en overlevelsesstrategi slik at fundamentet i barnets liv ikke raser sammen. Med fundamentet menes barnets avhengighet til voksne. Videre forklarer hun at de utsatte har mistet mye kontroll, de har ikke kontroll på når overgrepene vil skje, hvordan det vil skje osv. Ved å legge skylden på seg selv, kan den incestutsatte få følelsen av å kjenne på kontroll, legger den ansatte til.

Skamfølelse og følelsen av å være «ekkel» er ofte fremtredende reaksjoner hos incestutsatte barn. Ofte kan skammen være enda vanskeligere å mestre enn skyldfølelsen. Dersom gjerningsmannen ikke stilles til ansvar for sine handlinger eller ikke tar på seg ansvar, vil skylden og skammen vokse hos den incestutsatte (Broberg, Almqvist og Tjus 2006, 168). Støttesenteret legger til at gjerningsmannen i overgrepssaker, sjeldent innrømmer sine handlinger og flere saker blir henlagt, noe som kan være årsaken til at følelsene skyld og skam vokser hos incestutsatte. Samtidig som barnet legger skylden på seg selv som en forsvarsmekanisme for å leve videre, skaper de en forakt mot seg selv og følelsen av skam blir sterk. Følelsen av skam i den forstand å føle seg skitten, brukt, ødelagt, stygg og stor skam i

forhold til egen kropp er noe mange incestutsatte opplever (Talsethagen, Pretorius 2005). En strategi for de utsatte kan være å skille hodet fra kroppen, og med det menes å ikke kjenne og forholde seg til det som skjer nedenfor halsen. For eksempel kan den utsatte spise seg ekstra stor for å bli mindre attraktiv. Likt som å påta seg skylden handler dette om å få kontroll. Kontrollen om å selv spise seg større er en følelse av beskyttelse som ikke fantes under overgrepene (ibid). Dette er noe støttesenteret også støtter opp. Den ansatte ved senteret legger til at de utsatte ofte går i skittene klær, jentene med store klær for å vise minst mulig former. Noe som også er realiteten for incestutsatte er at de ikke har opplevd overgrepene som kun vonde, det har også vært deilig, legger den ansatte til. Dette er noe som er svært tabubelagt og kan forsterke skammen hos den utsatte, jeg vil derfor drøfte dette senere i oppgaven.

5.3 Dissosiasjon

Krenkelser tidlig i barndommen, som incest, kan forårsake at hjernen utvikler seg slik at den stadig er på vakt fremfor å søke utforskning (Søftestad, Andersen 2014, 56). Hvordan hjernen utvikler seg etter å ha blitt utsatt for incest, vil jeg belyse senere i oppgaven. Barn som er oppvokst med utrygghet og krenkelser vil ofte utvikle forsvarsmekanismer. Den klassiske psykoanalysen beskriver forsvarsmekanisme som; «... ulike måter å håndtere angst på ved å «sørge for» at forbudte driftsimpulser ikke når personlighetens bevisste lag.» (Nielsen og Binder i Guldbrandsen 73, 2006). Altså vil individet som har opplevd noe smertefullt, forbudt eller uakseptabelt, slik som incest, forsøke å beskytte seg ved å skyve det ut av bevisstheden. Slik jeg ser det, står dette i sammenheng med begrepet dissosiasjon, som står sentralt når man arbeider med barn utsatt for incest. Dissosiasjon er et begrep som kan forklares ved at den traumatiserte har brudd i oppmerksomheten, følelser og tanker mens overgrepet pågår. Oppmerksomheten til individet er til tider fokusert og til tider utydelig (Søftestad 2008, 85). Støttesenteret forklarte dette som at barnet splitter kropp og sjel. De utsatte har forklart det som at de ikke var tilstede under overgrepene. Noen forteller at de gjemte seg «inn i veggen» andre at de var «i rommet ved siden av». Kroppen er i overgrepsrommet, men sjelen forlater rommet som en forsvarsmekanisme. Det å «fjerne seg selv fra seg selv» kan være gunstig i overgrepssituasjonen da det er en så overveldende og traumatisk hendelse for barnet, men kan være en forsvarsmekanisme barnet tar med seg inn i voksenlivet, noe som kan være destruktivt, forteller støttesenteret. Det som var gunstig da overgrepene fant sted, er ikke lenger gunstig, legger fagpersonen til.

5.4 Relasjonstraume

Omsorgspersonene rundt barnet er ofte opptatt av å beskytte og ta vare på barnet og dens behov. Dersom barnet utsettes for overgrep av sine omsorgspersoner vil dette påvirke barnets syn på verden. Ofte vil mistillit til andre mennesker samt relasjonstraume være en konsekvens. For å belyse dette vil jeg vise til sentrale elementer fra Bowlbys tilknytningsteori, da denne teorien har fått en sentral rolle for å forstå fenomener som relasjonstraume etter incest. Jeg vil ikke fokusere på ulike faser i tilknytningsteorien, da jeg må avgrense temaet, selv om dette også kan være relevant. I dette kapitlet vil jeg konsentrere meg om de som blir utsatt for seksuelle overgrep i tidlig alder av enten mor eller far og hvordan dette kan føre til relasjonstraume.

Da barnet kommer til verden er det avhengig og prisgitt sine omsorgspersoner. Barnet bruker sine tilknytningspersoner som både en trygg base og en trygg havn. Omsorgspersonen som en trygg base brukes av barnet for eksplorering når det er nysgjerrig og ønsker å utforske omverdenen, og når farer truer i omgivelsene brukes omsorgspersonene som en trygg havn for barnet (Smith i Gulbrandsen 2006, 142). Barn som i tidlig alder utsettes for omsorgssvikt i form av incest, har ikke fått mulighet til kognitiv utvikling av verden, og sviket av omsorgspersonen, kan føre til konsekvenser som relasjons- eller tilknytningsskade (Øvreeide 2009, 117).

Ved å bli utsatt for seksuelle krenkelser i tidlig barndom av en tillitsperson som egentlig skulle være et sted du kunne søke trygghet og trøst, vil påvirke barnet på flere måter. Incest er noe av det verste et barn kan oppleve og et så alvorlig tillitsbrudd krenker blant annet barnets integritet, gjennom seksuelle handlinger utført av en barnet er avhengig av (Søftestad 2008, 55). I tillegg til at barnet nå har opplevd en svikfull relasjon med overgriper, for eksempel far, vil barnet ofte føle at den andre omsorgspersonen i barnets liv, mor, ikke beskyttet dem for overgrepene. I denne sammenheng tar jeg utgangspunkt i at den andre omsorgspersonen ikke vet om forholdene barnet blir utsatt for. Imidlertid er jeg også bevisst på at det motsatte kan være tilfelle, at den andre vet om overgrepene uten å beskytte eller melde ifra om forholdene. Selv om den andre omsorgspersonen ikke var klar over overgrepene, kan barnet tro at deres signaler var så pass tydelige at de er overbevist om at den andre omsorgspersonen viste om overgrepene, uten å gripe inn og beskytte barnet. Dermed vil barnet føle seg sviktet av begge foreldrene (ibid). Dette er noe som også ble sagt av fagpersonen ved støttesenteret. Hun fortalte at barnet ofte klandrer den andre forelderen da de mener det var opplagt at noe var galt.

6.1 Traumebevisst tilnærming

I arbeid med barn og unge som har vært utsatt for traumatiserte hendelser som incest, er det viktig å være bevisst hvordan de har utviklet en grunnleggende usikkerhet og utrygghet både i forhold til seg selv, men også andre. En relativt ny betegnelse i norsk sammenheng er *traumebevisst tilnærming*. Denne tilnærmingen baserer seg på kunnskap om hvordan traumatiske hendelser påvirker hjernens utvikling og hvilke særlige behov mennesker med traumatiserte erfaringer har. Særlige behov i denne sammenheng gjelder da både i hverdagen samt i behandling (Andersen 2014, 54).

Australske Howard Bath har skrevet artikkelen «The three pillars of trauma- Informed care», som omhandler hvordan man kan ivareta barn og unge som har opplevd komplekse traumer (Bath, 2008). Oversatt fra begrepet *Informed care*, står begrepet traumebevisst omsorg sentralt. Begrepet presiserer at man ikke skal ha fokus på barnets traumer, men ha fokus og bevissthet på at barnet er traumatisert samt hvilke konsekvenser dette kan ha gitt. Det er viktig å legge til at i en terapeutisk kontekst er det viktig å kunne ta trekke frem de traumatiske minnene ut ifra hensyn til integrering av følelsene (Andersen 2014, 57).

6.2 Omsorg

Da traumebevisst omsorg er et sentralt begrep i tilnærmingen ønsker jeg nå å tematisere begrepet omsorg, før jeg viser til grunnpilarene i traumebevisst omsorg. Innholdet i begrepet har forandret seg mye og fått et nytt «innhold» de siste 50 årene. Hvis vi går tilbake til 1950-tallet handlet omsorg om å få nok mat, klær og tak over hodet. Senere har behovene som kjærlighet, nærhet, næringsrik mat, sesongadekvate klær, forutsigbarhet og trygge rammer blitt en del av begrepet god omsorg (Andersen 2014,57). Dermed ser vi at kriteriene for god omsorg har vokst betraktelig. Slik jeg ser det kreves det mer av omsorgspersonene i dag, enn det det gjorde for 50 år siden. Alle mennesker har behov for god omsorg, men for incestutsatte er det ofte ikke tilstrekkelig, de trenger noe i tillegg. Derfor er traumebevisst omsorg et viktig begrep i møte med utsatte barn og unge.

6.3 Grunnpilarene i traumebevisst omsorg

«The three pillars of trauma- Informed care», er en modell som bryter med mye utbredt forskning og teori, som tilsier at kun skolerte og erfarne terapeuter kan hjelpe barn som har opplevd krenkelser i barndommen. I artikkelen beskriver han hvilke behov man kan bidra til å dekke uten å være utdannet terapeut. Han forkaster ikke at barn kan ha nytte av profesjonell

behandling, men tilføyer at fraværende traumebevisst omsorg av de barna har en relasjon til, vil gjøre behandlingen vanskeligere. Da mener han for eksempel lærere, omsorgsarbeidere eller saksbehandlere (Bath 2008, 17). Bath hevder at det finnes tre grunnpilarer i den traumebevisste omsorgen og disse er trygghet, relasjon og affektregulering. Jeg vil nå presentere grunnpilarene med utgangspunkt i Bath sin artikkel.

6.4 Trygghet

Den første grunnpilaren Bath nevner i sin artikkel er trygghet. Det å skape trygghet for traumatiserte barn er essensielt. Det å skape en trygg atmosfære for traumatiserte barn er tidkrevende, men samtidig helt nødvendig. For å skape trygghet er det viktig at den voksne fremstår som ærlig, pålitelig, forutsigbar samt inkluderer barnet. Saksbehandlerens sentrale rolle blir å fokusere på følelsen til barnet fremfor atferdsuttrykk (Bath 2008,19). For eksempel dersom barnet reagerer med overveldende følelser som utarter seg til raseri hvor barnet utagerer og banner, er det viktig at man er nysgjerrig på følelsene til barnet fremfor å korrigere at det å banne er feil. Dette er noe jeg senere vil komme tilbake til når jeg omtaler affektregulering i undersøkelsesfasen.

6.5 Relasjon

Da jeg vinteren 2017 var på fordypningsverksted om incest på Høgskolen, møtte jeg en utsatt kvinne som sa; «dårlige relasjoner spenner bein på deg og gode relasjoner heler deg etter overgrepene». Bath støtter opp utsagnet til den utsatte når han hevder at positive relasjoner er nødvendig for en sunn og menneskelig utvikling (Bath 2008, 19). Selv om betydningen av positive relasjoner lenge har vært anerkjent, er det nå gode bevis for at det er svært viktig for bearbeiding og vekst. For eksempel referer Bath i sin artikkel, til Asay og Lambert (1999) sin studie som viser til psykoterapi og hva som fører til positiv endring. Det viste seg at kvaliteten på relasjonen mellom hjelperen og barnet var av større betydning enn terapeutiske teknikker (Bath 2008, 20).

Fra et nevrologisk perspektiv har hjernen til barn utsatt for incest av voksenpersoner, lært å assosiere voksne med negative følelser (ibid). Hvordan hjernen fungerer etter å ha blitt utsatt for traume er noe jeg vil utdype senere i oppgaven. Hjelpepersonell og andre viktige voksne for barnet må da bidra til å omstrukturere dette systemet, ved å for eksempel forsøke å gi barnet trygghet i relasjonen.

6.6 Affektregulering

Evnen til å håndtere følelser og selvregulering er en av de mest grunnleggende faktorene for en sunn utvikling, men er ofte fraværende hos barn utsatt for komplekse traumer. De har vanskeligheter med å regulere sine impulser og følelser (Alvord og Grados 2005 i Bath 2008, 20). I arbeide med traumatiserte barn er det derfor viktig å hjelpe dem samt å støtte dem i å lære nye måter å håndtere følelser og impulser på. Fra et nevrologisk perspektiv er det cortex som er den delen av hjernen som styrer regulering av følelser. Det som er positivt er at hjernen vår er plastisk, noe jeg senere vil utdype, og dermed mer mottakelig for endring. For å hjelpe barnet er det viktig å aktivt lytte til hva barnet ønsker og la barnet fortelle sin historie (Bath 2008, 20). Det å benevne og være nysgjerrig på følelsene til barnet, slik jeg nevnte tidligere, er også viktig for at barnet kan roe seg ned dersom noe skulle bli vanskelig og barnet utagerer.

6.7 Toleransevidu

Et annet begrep som også er sentralt ved denne tilnærmingen er toleransevidu.

Toleransevidu er et begrep samt et verktøy som kan anvendes av saksbehandleren i de praktiske møtene med det traumatiserte barnet (Jørgensen, Steinkopf 2013, 6). For å beskrive begrepet tolleransevidu ønsker jeg å forklare noe om hjernens oppbygning.

Den økende kunnskapen om hjernen har gjort at man de siste årene forstår at erfaringer som omfattende og tidlig traumatisering ikke bare virker inn på den psykiske helsen, men også på nervesystemet (NOU 2012, 194). Denne kunnskapen er relativt ny og er takket være tekniske nyvinninger som er gjort innenfor hjerneavbildning i tillegg til grundige videodokumentasjoner innenfor spedbarnsforskningen (Steinkopf i Andersen og Søftestad 2014, 69). Dette betyr blant annet at vi nå forstår at hjernen vår er plastisk, noe som bryter med hva vi tidligere ha trodd. Det at hjernen er plastisk innebærer at den endrer seg ut i fra erfaringene vi gjør oss (NOU 2012, 194).

For å forklare hvordan man kan forstå begrepet toleransevidu, ønsker jeg å legge ved en illustrasjon av hjernen. Formålet med å legge ved dette er at leseren skal få en bedre og enklere forståelse av begrepet toleransevidu.

Dette er et illustrasjonsbilde hentet fra «Regionalt ressurscenter mot vold, traumatisk strekk og selvmordsforebygging» i sør. (RVTS-sør). Bildet belyser den tredelte hjernen som er organisert i tre nivåer. I den øvre delen av hjernestammen finnes grunnleggende funksjoner som reguleringen av aktivering, emosjoner og tilknytningssystem finnes midt i hjernen (det limbiske system) og i ytre og fremre del av hjernen (pre frontal cortex) finner vi den regulerende, reflekterende og fornuftige delen av hjernen (Jørgensen, Steinkopf, 6). For å beskrive dette på en enklere måte har RVTS-sør kalt den øverste delen av hjernen for «kapteinen», den midterste for «maskinisten» og den nederste for «fyrbøter». Altså er kapteinen fornuftig og reflekterende. Fyrbøteren har som oppgave å stå for energi i form av stresshormonene når behovet er der. Maskinisten formidler denne energien gjennom følelser og tilknytningsmønstre. Dersom trykket hos fyrbøteren blir for høyt vil kapteinen forlate broen og dermed blir skuta (hjernen) uten styring (ibid). Toleransevinduet er en beskrivelse av at kapteinen er til stedet. Dersom et barn er utenfor sitt toleransevindu har det ingen kontakt med kapteinen. Altså barnet er ikke tilgjengelig for fornuft og styres da av de smertefulle erfaringene som ligger lagret i maskinrommet. En sentral rolle for personene rundt barnet blir å forsøke å holde barnet i toleransevinduet (ibid, 7).

7.1 Barnevernspedagogens muligheter og begrensninger

For å belyse hvordan barnevernspedagogen kan benytte traumebevisst omsorg for å ivareta incestutsatte barn, vil jeg først vise til de juridiske rammene som belyser mulighetene og begrensningene for barnevernspedagogens arbeid. Først ønsker jeg å vise til formålet med barnevernloven samt nevne grunnprinsipper som barnets beste og retten til å bli hørt. Deretter vil jeg vise til saksbehandlingsreglene ved mistanke om incest. Så vil jeg vise hvordan traumebevisst omsorg kan benyttes i undersøkelsesfasen.

7.2 Barnevernlovens formål

For å sikre at barn og unge får den hjelpen de har rett på, er det viktig å se på formålet med barnevernloven. Lovens formål er regulert i barnevernloven (bvl) §1-1 og lyder slik; «å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid, å bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår». Dermed er den overordnede oppgaven til barnevernspedagogen å sikre at barn og unge utsatt for incest får nødvendig hjelp og omsorg til riktig tid, slik at de får trygge oppvekstvilkår. Dersom barneverntjenesten for eksempel i løpet av en undersøkelsesfase avdekker at barnet lever under forhold som kan skade dens helse og utvikling, som incest, er barneverntjenesten sin plikt, ifølge lovverket, å iverksette tiltak som er til barnets beste jf. bvl. 4-1. Barnets beste er et overordnet prinsipp i alt barnevernsfaglig arbeid. Hva som er barnets beste vil variere og det skal foretas en helhetlig og skjønnsmessig vurdering av hva som vil være det beste for det enkelte barnet (Aadnesen, Hærem 2014, 70). Barnets rett til å bli hørt, kan man se i sammenheng med barnets beste, og er en medbestemmelsesrett for barnet og ikke en selvbestemmelsesrett. Barnet skal bli hørt, men skal ikke bære ansvar for det som blir bestemt i en barnevernssak (ibid, 71). Retten til å bli hørt i barnevernssaker, er en juridisk rettighet som er regulert i bvl. §6-3 første ledd, men slik jeg ser det, er det også en parallell til psykologien hvor Bath hevder følt trygghet kommer av å blant annet inkludere og lytte til barnet (Bath 2008, 19).

7.3 Saksbehandlingsregler ved mistanke om incest

På bakgrunn av en bekymringsmelding som barnevernet har fått kan de velge å undersøke forholdene dersom det foreligger grunnlag for tiltak jf. §4-3 første ledd. Dersom barneverntjenesten har mottatt en bekymringsmelding som omhandler mistanke om incest skal forholdene undersøkes da det kan gi grunnlag for tiltak etter kapittel 4 i lov om barneverntjenester. Seksuelle overgrep mot barn, som incest, er straffbart jf. straffeloven §312, og bør meldes til politiet. Barneverntjenesten omfattes av forvaltningsloven §13 som omhandler taushetsplikt. Hovedregelen er dermed at barneverntjenesten har taushetsplikt. I noen tilfeller, slik som ved mistanke om incest, kan barneverntjenesten uten hindre av taushetsplikten gi opplysninger til politiet jf. bvl. §6-7. Slik som jeg nevnte innledningsvis, blir dermed politiet det organet som skal undersøke forholdene og avhøre barnet. For at barnet skal bli avhørt på en god måte er det barnehuset, som har kompetanse i barnesamtaler, som skal avhøre barnet. Selv om det nå er politiet som skal undersøke saken videre i samarbeid med barneverntjenesten, er det viktig at saksbehandleren i barnevernet ivaretar

barnet og snakker med barnet. Oppgavens fokus vil videre være hvordan barnevernet skal snakke med barnet for å undersøke og avdekke eventuelle forhold før en eventuell anmeldelse til politiet. Dermed tar jeg videre utgangspunkt i at barneverntjenesten har fått inn en bekymringsmelding som omhandler mistanke om incest og velger å starte en undersøkelse etter bvl. §4-3 første ledd.

7.4 Traumebevisst omsorg i barneverntjenesten

Tidligere har vi sett, at faglitteraturen hevder traumebevisst omsorg er en gunstig tilnærming for å ivareta barn utsatt for incest, på en god måte. Som barnevernspedagog er det viktig å legge til at man ikke er terapeut, men har et faglig ansvar som blant annet omhandler å sikre barnets utviklingsmuligheter samt at avgjørelser tas med utgangspunkt i barnets beste. Traumebevisst tilnærming er en modell som beskriver hvilke behov man kan bidra til å dekke uten å være utdannet terapeut (Bath 2008, 17). Dette er en av årsakene til at traumebevisst omsorg passer barnevernspedagogen og vårt arbeid. Jeg vil nå vise til hvordan saksbehandlere kan benytte seg av grunnpilarene trygghet, omsorg og affektregulering i undersøkelsesfasen.

7.5 Trygghet i undersøkelsesfasen

Hva er egentlig trygghet for et barn som har erfart at gode og trygge omsorgspersoner plutselig endrer seg og forgriper seg på dem og hvordan kan saksbehandleren ivareta disse barna i undersøkende samtaler?

Ved undersøkende samtaler er målet at saksbehandleren skal få forståelse samt kunnskap om barnets hverdag (Aadnesen, Hærem 2008, 134). Det er stor forskjell på hva slags relasjon barn i barnevernet har til sin saksbehandler. Noen beskriver saksbehandleren som en av sine nærmeste, men andre har lite innblikk i hvem som gjør hva eller hvorfor ting skjer (Strandbu, Vis 2008, 3). Det å ikke ha forståelse for hvem som gjør hva og hvorfor ting skjer, vil jeg tro skaper en usikkerhet og minsket følelse av kontroll for barnet. Begrepet kontroll er et nøkkelbegrep i møte med incestutsatte. Barn utsatt for incest opplever tap av kontroll, de vet at overgrepene mest sannsynlig vil skje igjen, men når? Et begrep som er tett forbundet med tap av kontroll er utrygghet (Andersen 2014, 59). Derfor er det svært viktig at barnet opplever at det har kontroll over seg selv og sitt liv så langt dette er mulig, når vi som saksbehandler skal møte det utsatte barnet. Det er også viktig å ha kunnskap om at det ikke er tilstrekkelig at saksbehandleren anser situasjonen som trygg og forsvarlig. Barnet må føle seg trygg, «*følt trygghet*» (ibid). Dersom man ønsker å styrke følelsen av trygghet for barnet er det ulike metoder en saksbehandler kan ta i bruk før, under og etter en samtale.

Det er ulike måter man kan tilrettelegge for at en samtale i undersøkelsesfasen blir best mulig for barnet. Praktiske grep en saksbehandler kan foreta seg før en samtale, er å plassere barnets stol slik at det er fri tilgang til døren. Saksbehandleren må ikke plassere seg mellom barnet og døren slik at barnet føler seg innesperret (Øvreeide 2009, 216). For å etablere trygghet i selve samtalen kan det være gunstig å lage triangulerende situasjoner i det første møtet med barnet. Med det menes å møte barnet sammen med en voksenperson barnet har tillitt til og la denne personen presentere deg for barnet. Optimaliser ditt forhold til den voksne for deretter å henvende deg til barnet. Denne muligheten gjør at barnet ser at relasjonen mellom deg og den trygge voksne er ok (Ibid,223). Dermed kan inngangen for en trygg relasjon mellom saksbehandler og barnet, være å invitere en tillitsperson til barnet med på første samtale. Barnets mulighet til å ha med en tillitsperson er regulert i bvl. § 4-1 annet ledd, men presiserer at det er barn som barnevernet har overtatt omsorgen for, som gis anledning til å ha med en person barnet har tillit til. Slik jeg ser det, bør dette også gjelde de barna som omfattes av hjelpetiltak eller er i undersøkelsesfasen. Dersom det å skulle ha med seg en tillitsperson for barnet skulle bli problematisk, enten i form av loven eller at barnet ikke har en person den føler trygghet hos, for eksempel dersom begge foreldrene er mistenkt for incest, kan triangulering foregå på andre måter. For eksempel kan man skape et trekantforhold i samtalen ved hjelp av tegning eller spill. Dette kan gjøre samtalen mindre krevende for barnet og sammen har man et felles fokusområde (ibid, 216).

For å skape trygghet for barnet, er det viktig å vite hva som kan trigge det enkelte barn. Støttesenteret forteller at de utsatte voksne ofte blir tiggert av mannspersoner som jobber der, mens de utsatte barna blir tiggert av alderen til mennene. Incestutsatte barn har ofte dårlige relasjoner med voksne da de ofte har blitt sviktet av en voksenperson. Som saksbehandler er du en voksenperson som skal møte barnet, det kommer man ikke utenom, men det jeg ønsker å presisere er at man er bevisst hva som kan trigge barnet for deretter å forstå barnets reaksjon.

7.6 Relasjon i undersøkelsesfasen

Generelt vil temaer i barnevernssaker være konfliktfylt for barnet. Skam, angst og generell utrygghet kan aktiveres hos barnet, og dette er det viktig at man som saksbehandler er bevisst før man møter barnet for samtale. Desto mer vanskelig og konfliktfylt et tema er, jo mer er det behov for tilrettelegging, ro og markering av gode relasjoner i barnets omgivelser (Øvreeide 2009, 219). For incestutsatte barn, kan det som nevnt tidligere i oppgaven, være vanskelig å bruke relasjoner for å etablere trygghet, da de kan ha ødelagt trygghetsreguleringssystemet.

Selv om det for barnet kan være vanskelig å etablere gode og trygge relasjoner, er det likevel viktig at man som saksbehandler forsøker å legge til rette for at slike relasjoner kan etableres. Barnets muligheter til å være i relasjon med andre handler ikke kun om barnets usikkerhet i forhold til å kunne stole på andre, det handler også om at barnet har en usikkerhet i forhold til å kunne stole på sine egne vurderinger (Andersen 2014, 60). Dette stiller store krav til saksbehandleren, som må fokusere på å legge til rette for at den utsatte kan erfare at relasjoner ikke er farlig og at man som hjelper vil dem vel. Da barnevernproffene var på besøk på Høgskolen, forteller de om noen av utfordringene med relasjoner i barneverntjenesten. De forteller at saksbehandlere ofte skiftes ut og at dette er utfordrende for barna. Da dette er utfordringer som flere av barnevernproffene referer til, at gode trygge relasjoner er vanskelig å etablere i barneverntjenesten, ønsker jeg å drøfte denne problematikken senere i oppgaven.

7.7 Affektregulering i undersøkelsesfasen

Slik jeg ser det er grunnpilarene relasjon og trygghet de viktigste behovene en saksbehandler kan forsøke å skape for barnet. Affektregulering kan sees på som en oppgave som er svært viktig for voksenpersonene som barnet omgås med i hverdagen. Imidlertid tenker jeg det er viktig som saksbehandler, å ha kunnskap om hva som skjer med affektreguleringen til traumatiserte barn. Dersom barnet i undersøkelsesfasen, skulle reagere med overveldende følelser, er det viktig at man som saksbehandler har forståelse for hvorfor dette skjer. Barnet kan for eksempel kjenne på frustrasjon i undersøkelsesfasen som drastisk kan eskalere til raseri (Andersen 2014, 61). Da er det viktig at man som saksbehandler forsøker å hjelpe barnet med å regulere slike overveldende følelser. Dette kan gjøres gjennom å være nysgjerrig på hvilke følelser som ligger bak atferden til barnet (Ibid, 63). Som hjelpemiddel kan man benytte seg av toleransevinduet, som nå vil bli presentert i forhold til saksbehandleren sin rolle.

7.8 Toleransevindu som hjelpemiddel i undersøkelsesfasen

Slik som vi tidligere har sett, er toleransevindu et sentralt begrep i arbeid med incestutsatte barn og unge. Gjennom å være nysgjerrig og ha fokus på følelsene som ligger bak atferden til barnet, kan man som saksbehandler bidra til å berolige barnet (Andersen 2014, 63). For eksempel dersom barnet i en samtale skulle banne eller utagere på noen måte, er dette et atferdsuttrykk som har sin opprinnelse i følelsen sinne. Da må man som saksbehandler fokusere på følelsen, som i dette tilfelle er sinne, fremfor atferdsuttrykk som utagering eller banning. Et slikt fokus og en slik reaksjon kan føre til at barnet opplever seg forstått og

følelsen av sinne reduseres (ibid). På den måten tenker jeg også at grunnpilaren trygghet og «følt trygghet», kan forsterkes da barnet kan få opplevelsen av å bli forstått og det ukontrollerte sinne kan reduseres, da den voksne har rett fokus. Det å benytte seg av toleransevinduet som et redskap i samtale med incestutsatte barn og unge, er også noe støttesenteret benytter seg av. Fagpersonen ved senteret forteller at det er viktig som hjelper å være bevisst når barna er utenfor sitt toleransevindu, for å ivareta dem best mulig.

8.1 Drøfte

8.2 Skammen vokser

Problemstillingen som nå har blitt belyst ut i fra relevant faglitteratur er; *Hvordan kan man forstå det å bli utsatt for incest som et traume og hvordan kan saksbehandlere i barneverntjenesten benytte traumebevisst omsorg for å ivareta incestutsatte barn og unge?* Slik vi har sett er trygge relasjoner avgjørende for incestutsatte barn og unge, men dette kan også være svært vanskelig å få til i praksis, da barnet har dårlige erfaringer med relasjoner til voksne. Det å føle lyst under overgrepene er noe som er reelt for flere barn og unge utsatt for incest, men svært tabubelagt å snakke om. Slik jeg ser det, kan en trygg relasjon mellom saksbehandleren og barnet, føre til barnet tør å dele tabubelagte tanker som for eksempel en fysisk lyst under overgrepene. Hvordan kan saksbehandleren ivareta incestutsatte barn når de har hatt fysisk lyst under overgrepene? Årsaken til hvorfor jeg ønsker å drøfte dette tema i lys av problemstillingen, er blant annet etter uttalelser fra fagpersoner ved fordypningsverkstedet og støttesenteret. På begge arenaene fikk jeg inntrykk av at det var liten visshet blant profesjonelle hjelpere om at overgrepene kan oppleves som deilige, og for å ivareta de utsatte barna er det viktig å også ha forståelse for dette.

Tidligere i oppgaven ble det nevnt at barna kan oppleve overgrepene som deilige. Dette gjør at skammen hos den utsatte kan forsterkes. «... hendene deres løp over kroppen min, overalt, mens de sirkla inn tissen min. Så lekte de med den. Og det verste! Det verste var at jeg fikk ståpikk. Jeg ville ikke! Jeg måtte ikke! Men den reiste seg. Jeg kjente en slags lyst. Og jeg hata det» (Brekke 2011, 123). Dette er ordene fra en mann som har vært utsatt for incest fra sin mormor og sin mor. Lysten som skjer under overgrepene er noe som er svært vanskelig å snakke om for de utsatte. «Hvordan kan jeg som barnevernspedagog på best mulig måte ivareta barna som opplevde overgrepene som deilige?», var et av mine spørsmål til den ansatte ved støttesenteret. For det første er det viktig at barnet føler en trygghet i relasjonen med saksbehandleren, slik at det å snakke om det vanskelige blir mindre skummelt for barnet,

forteller den ansatte. Fagpersonen ved senteret, legger til at dersom de utsatte har opplevd overgrepene som deilige er det viktig at vi som hjelpere og voksenpersoner ikke «lager for mye oppstyr» og overdramatiserer hendelsene ovenfor barnet, da skammen kan vokse hos den utsatte.

Hun forklarer videre at den utsatte i utgangspunktet ikke opplevde noe skambelagt, men noe deilig, og dersom vi som hjelpere legger ord i munnen på barnet ved å fortelle hvor grusomt og forferdelig slike hendelser er, kan vi være en av årsakene til at skammen hos den utsatte vokser. Som saksbehandler blir det dermed viktig å lytte til barnet og være forsiktig med å forklare overgrepene som grusomme og forferdelige. Samtidig, tenker jeg, at det er viktig å ikke symbolisere på noen som helst måte at overgrep mot barn er greit. Jeg får umiddelbart assosiasjoner til da barnevernsproffene kom til Høgskolen og fortalte om sine erfaringer i barnevernet. Flere delte meningen om at saksbehandlere i barnevernet har «steinansikt». De lar seg ikke berøre uansett hva du har opplevd var det noen som fortalte. Slik jeg ser det, er dette viktig å huske på i møte med barn utsatt for incest. Selv om du ikke skal legge ord i barnets munn om hvor forferdelig incest er, skal du likevel ikke symbolisere at det er greit og du må tåle å høre på barnets historie og deres opplevelse.

8.3 Traumebevisst omsorg med toleransevindu som hjelpemiddel i praksis

For å belyse viktigheten av hvordan traumebevisst omsorg med toleransevindu som hjelpemiddel, kan ivareta barn og unge utsatt for incest, ønsker jeg nå å drøfte tema ut i fra erfaringer fra min praksisperiode høsten 2016, samt mitt møte med støttesenteret mot incest. Grunnpilarene i tilnærmingen som trygghet, relasjon og affektregulering er behov som er sentrale for alle mennesker, men som vi nå har fått innblikk i, er dette særlig viktig for traumatiserte barn. Dersom du som saksbehandler får inn en bekymringsmelding om et barn som mulig utsettes for overgrep, og du tar i bruk denne tilnærmingen i møte med barnet, vil det uavhengig av om bekymringsmeldingen stemmer eller ikke, bidra til en positiv utvikling for barnet (Andersen 2014, 57). Slik jeg ser det, innebærer dette at man som saksbehandler kan møte alle barn med en slik tilnærming, da det som nevnt er et fokus på behov som er viktige for alle mennesker.

«Følt trygghet» har vi sett at er et sentralt begrep for barn utsatt for incest (Ibid 59). Ved å til rette legge for at barnet skal føle seg trygg i undersøkelsesfasen, er man som saksbehandler med på å ivareta det traumatiserte barnet og relasjonen mellom hjelperen og brukeren kan forsterkes. Dersom du har forståelse for barnets overveldende følelser og forsøker å være

nysgjerrig på hva som ligger bak atferden samt å forstå når barnet er utenfor sitt toleransevindu, vil du ivareta barnet i enda større grad og både trygghet og relasjon vil kunne forsterkes, slik jeg ser det.

Slik som jeg nevnte innledningsvis, var de ansatte ved mitt praksissted i 2016, flinke til å forstå når et av barna var utenfor sitt toleransevindu. Gutten som utagerte ofte og var mye sint var ikke utsatt for overgrep, men utsatt for omsorgssvikt. Årsaken til hvorfor jeg likevel ønsker å ha med eksempelet i oppgaven er at de ansatte hadde en god tilnærming når gutten selv ikke klarte å regulere sine egne følelser. Mangelen på å kunne regulere sine egne følelser, er slik vi tidligere har sett, også ofte tilfelle for incestutsatte barn og unge. I praksis lærte jeg mye av hvordan de ansatte forsto og tilnærmet seg gutten. Ved at de var nysgjerrig på følelsene som lå bak atferden og var klar over når han var utenfor sitt toleransevindu, gjorde at gutten etter hvert også klarte å si ifra når ting ble vanskelig. Det å regulere egne følelser i større grad ble også noe gutten mestret. For at alle de ansatte skulle få en bedre forståelse for toleransevindu, arrangerte de et fagmøte hvor de tok opp tema og forklarte hvordan man kunne tilnærme seg gutten best mulig. Dette førte til at alle hadde samme forståelse og det ble lite korrigering av atferden hans ved utagering og mer nysgjerrighet på følelsene som gutten kjente på.

Da jeg var på besøk på støttesenteret var jeg opptatt av å høre den ansatte sine tanker om toleransevindu som hjelpemiddel i praksis. Den ansatte forteller at toleransevindu er et svært viktig redskap og det benyttes i stor grad ved støttesenteret. Videre forteller hun at dersom hun er i samtale med et av barna som er utenfor sitt toleransevindu, begynner hun å benevne det hun ser og er nysgjerrig på følelsene til barnet. «*Nå ser jeg at du er veldig sint og da blir jeg nødt til å bare sitte her og vente til du har roet deg ned*», er et eksempel på hva hun i praksis kan si til barna. Dersom barna er underaktivert eller overaktivert, forteller hun at det ikke er hensiktsmessig å snakke fornuft eller forsøke å snakke om vanskelige temaer. Dette ser vi henger sammen med hjernens fungering etter traume. Fornuftdelen koples ut. Det blir å stå i det vanskelige sammen med barnet, vente til barnet har roet seg og selv ønsker å snakke om det vanskelige.

Dersom barnet får følelsen av å bli forstått og at andre voksne er nysgjerrige uten å korrigere atferden, tenker jeg at barnet vil få en større tillitt til deg og deres relasjon gjennom undersøkelsesfasen vil bli forsterket.

8.4 Utførende relasjoner i barneverntjenesten

Ut ifra det som har blitt presentert er trygge relasjoner essensielt for å ivareta barn og unge utsatt for incest. Videre undrer jeg meg over mulighetene og utfordringene for å etablere en trygg relasjon mellom saksbehandler og det utsatte barnet. Slik som jeg nevnte innledningsvis, forteller flere av barnevernproffene at det kan være problematisk å ha en god relasjon med en saksbehandler i barneverntjenesten. Dette er mitt utgangspunkt for videre drøfting.

Tidligere i oppgaven ble det presentert ulike relasjoner barn har til sin saksbehandler i barnevernet. Noen har en god og nær relasjon til sin saksbehandler, men andre har en dårlig relasjon som resulterer i at de har lite kontroll på hva og hvorfor ting skjer (Strandbu, Vis 2008, 3). I møte med barnevernproffene, ble jeg fortalt historier hvor utførende relasjoner til saksbehandlere i barneverntjenesten var en gjenganger. Noen av årsakene ungdommen nevner, er den hyppige utskiftingen av saksbehandlere samt dårlig informasjon om hva som skal skjer når. Dette er viktig å ha kunnskap om i møte med barn utsatt for incest, slik jeg ser det. Jeg ser at det å danne trygge relasjoner i barneverntjenesten kan være problematisk. Det er vanskelig å forutse hvor lenge man vil bli værende i jobben og ønsker man å slutte er det ingen som kan tvinge deg til å bli værende. Likevel tenker jeg det er noe man som saksbehandler kan gjøre, for at barn og unge kan føle trygghet i relasjonen som enten er langvarig eller kortvarig. Ved å fortelle og gi informasjon til barnet tidlig, dersom man skal slutte i jobben, vil barnet muligens føle trygghet ved at saksbehandleren er ærlig og gir informasjon til barnet i forkant. Det kan også bidra til at relasjonen blir avsluttet på en god måte og overgangen til en ny saksbehandler, blir mindre skummelt for barnet. Jeg undrer meg over om det er muligheter for en overgangsfase ved skifte i saksbehandlere. Dersom barnet har en trygg og tillitsfull relasjon til deg som saksbehandler, kan man for eksempel lage triangulerende situasjoner i møte med den nye saksbehandleren og barnet. Triangulerende situasjoner ble beskrevet tidligere i oppgaven, og kan gjøres ved at jeg presenterer den nye saksbehandleren for barnet og vedkommende optimaliserer sitt forhold til meg, før den henvender seg til barnet (Øvreeide 2009, 223). Dette er bare en tanke fra min side og jeg usikker hvor vidt dette lar seg gjøre i praksis.

Mitt budskap gjennom denne drøftingen er å få frem hvor viktig det er å vise ærlighet til barnet og la barnet være med i de ulike prosessene, for at trygge relasjoner kan etableres. Slik som det tidligere har blitt presentert i oppgaven, har incestutsatte barn dårlige erfaringer med relasjoner og tap av kontroll kan skape usikkerhet. Barnets følelse av kontroll, tenker jeg,

styrkes gjennom å etablere nye relasjoner i trygge omgivelser og inkludere barnet i de ulike prosessene.

9.1 Avslutning

Hvordan kan man forstå det å bli utsatt for incest som et traume og hvordan kan saksbehandlere i barneverntjenesten benytte traumebevisst omsorg for å ivareta incestutsatte barn og unge? har vært problemstillingen jeg har forsøkt å belyse i denne oppgaven. Ved å lese relevant faglitteratur samt å besøke støttesenteret mot incest i Oslo, har jeg tilegnet meg mye ny kunnskap. Det å forstå incest som et traume, gjør at man som saksbehandler for en bedre og helhetlig forståelse av fenomenet samt konsekvensene dette kan medføre. Når jeg nå har bedre kunnskap om konsekvensene som skam, skyld og dissosiasjon vil jeg enklere kunne forstå hva som ligger bak atferden til barnet. Videre har jeg fått mye kunnskap om traumebevisst omsorg og effekten denne tilnærmingen kan ha for incestutsatte barn. Tilnærmingen er utviklingsfremmende for alle mennesker og bygger på grunnelementene trygghet, relasjon og affektregulering og jeg ser dermed tilnærmingen som svært gunstig å ta i bruk for saksbehandlere i barneverntjenesten, som møter sårbare barn og unge. Slik som Howard Bath (2008) ser jeg betydningen av at andre enn terapeuter med utdanning, kan forstå og ivareta incestutsatte barn og unge. Som terapeut vil du kun møte barnet en kort tid hver uke, men som saksbehandler vil du i tillegg være med å ta eventuelle avgjørelser som vil påvirke barnet i stor grad. Dermed er det viktig å få en god og trygg relasjon med barnet, slik at barnet kan ytre hva det ønsker, slik at avgjørelser som tas ganger barnet best mulig. Oppgaven bygger i stor grad på teori og jeg tenker videre at det er viktig å undersøke hvordan dette fungerer i praksis. Er det slik at barn utsatt for incest vil føle seg ivaretatt på en god måte dersom saksbehandlere i barneverntjenesten benytter traumebevisst omsorg?

10.1 Litteraturliste

- Aadnesen, Bente Nes, Eva Hærem. 2008. *Barnevernets undersøkelse*. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bath, Howard. 2008. *The Three Pillars of Trauma. Informed Care*. <https://s3-us-west-2.amazonaws.com/cx1/backup/prod/cx1/gklugiewicz/media/507188fa-30b7-8fd4-aa5f-ca6bb629a442.pdf> (22. 03.17)
- Borchgreving, Tone S og Helene Johnsen Christie. 1991. *Incest: Psykologisk forståelse og behandling*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Brekke, Toril. 2011. *Ut med det! Incest skal tales i hjel, ikke ties i hjel!* Oslo: H. Aschehoug og Co.
- Broberg, Anders, Kjerstin Almqvist og Tomas Tjus. 2006. *Klinisk barnpsykologi. Utvikling på avveier*. Bergen: Fagbokforlaget
- Gulbrandsen, Liv Mette (Red). 2006. *Oppvekst og psykologisk utvikling. Innføring i psykologiske perspektiver*. Oslo: Universitetsforlaget
- Jørgensen, T. W og Steinkopf h. *Traumebevisst omsorg, teori og praksis*. 2013. <http://sor.rvts.no/filestore/Filarkiv/Dokumenter/Fagstoff/Barnevern/Artikkel3-Traumebevisstomsorg.pdf> (22.3.17)
- Kvello, Øyvind. 2010. *Barn i risiko*. Oslo: Gyldendal.
- Lov av 10 februar 1967. *Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker* (forvaltningsloven).
- Lov av 17 juli 1992 nr. 100. *Lov om barneverntjenester* (barnevernloven).
- Lov av 20 mai 2005 nr. 28. *Lov om straff* (Straffeloven).
- Mossige, Svein og Kari Stefansen (Red). 2016. *Vold og overgrep mot barn og unge. Omfang og utviklingstrekk 2007-2015* [file:///C:/Users/Bruker/Downloads/Vold-og-overgrep-mot-barn-og-ung-NOVA-Rapport-5-16-web%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Bruker/Downloads/Vold-og-overgrep-mot-barn-og-ung-NOVA-Rapport-5-16-web%20(3).pdf) (15.3.17)
- NOU 2012: 5. *Bedre beskyttelse av barns utvikling- Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet*.
- NOU 2016:16. *Ny barnevernslov- Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse*.
- Strandbu, Astrid og Svein Arild Vis. 2008. *Barns deltakelse i barnevernssaker*. Barnevernets Utviklingscenter i Nord Norge.
- Søftestad, Siri. 2008. *Avdekking av seksuelle overgrep. Veier ut av fortielsen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Søftestad, Siri, Inger Lise Andersen. 2014. *Seksuelle overgrep mot barn. Traumebevisst tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Øvreeide, Haldor. 2009. *Samtaler med barn. Metodiske samtaler med barn i vanskelige livssituasjoner*. 3. utgave. Oslo: Høyskoleforlaget.
- Talsethagen, Gro og Kine pretorius. 2005. «Går det ikke snart over?» - *Senvirkninger etter incest*. 375-387. https://www-idunn-no.ezproxy.hioa.no/tph/2005/04/gar_det_ikke_snart_over_-_senvirkninger_etter_incest (20.03.17).

Vedlegg 1

Delemne 3.4 Verksted for fordypning

4. Barn med to hjem – barnevernets rolle i komplekse samværsaker:

Barne-, og likestillings-og inkluderingsdepartementet. 2013. *Forholdet mellom barnevernloven og barneloven. Barneverntjenestens rolle der foreldrenes konflikter går ut over barnets omsorgssituasjon* (kapitel 1 t.o.m 9, 37 sider)

<https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/skjema/bua/rapportering20barnevern/veiledet.forholdet.mellom.barneloven.og.barnevernloven.pdf>

Barneombudet. 2012. *Barnas stemme stilner i stormen. En bedre prosess for barn som opplever samlivsbrudd.* (Kapitel 1 t.o.m 19, 68 sider) [http://www.r-](http://www.r-bup.no/cms/cmsmm.nsf/lupgraphics/barnas_stemme_stilner_i-stormen.pdf/$file/barnas_stemme_stilner_i-stormen.pdf)

[bup.no/cms/cmsmm.nsf/lupgraphics/barnas_stemme_stilner_i-stormen.pdf/\\$file/barnas_stemme_stilner_i-stormen.pdf](http://www.r-bup.no/cms/cmsmm.nsf/lupgraphics/barnas_stemme_stilner_i-stormen.pdf/$file/barnas_stemme_stilner_i-stormen.pdf)

8. Incest og seksuelle overgrep – kunnskap gir mot til å se og trygghet til å handle

Aschjem, Øivind og Siri Sjøftestad. 2016. *Hvis klær kunne fortelle. Om forståelse og handlekraft i møte med barn utsatt for vold og overgrep.* Oslo: Universitetsforlaget (kapitel 1 t.o.m 6, 104 sider).

Kandidatnummer: 157

Vedlegg 2

Delemne 3.5

Bachelor i barnevern 2017

Bath, Howard. 2008. *The Three Pillars of Trauma. Informed Care* (4 sider) <https://s3-us-west-2.amazonaws.com/cx1/backup/prod/cx1/gklugiewicz/media/507188fa-30b7-8fd4-aa5f-ca6bb629a442.pdf>

Brekke, Toril. 2011. *Ut med det! Incest skal tales i hjel, ikke ties i hjel!* Oslo: H. Aschehoug og Co (137 sider).

Jørgensen, T. W og Steinkopf h. *Traumebevisst omsorg, teori og praksis*. 2013 (17 sider). <http://sor.rvts.no/filestore/Filarkiv/Dokumenter/Fagstoff/Barnevern/Artikkel3-Traumebevisstomsorg.pdf>

NOU 2012: 5. *Bedre beskyttelse av barns utvikling- Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet* (side 191 t.o.m 206).

Mossige, Svein og Kari Stefansen (Red). 2016. *Vold og overgrep mot barn og unge. Omfang og utviklingstrekk 2007-2015* (110 sider). [file:///C:/Users/Bruker/Downloads/Vold-og-overgrep-mot-barn-og-ung-NOVA-Rapport-5-16-web%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Bruker/Downloads/Vold-og-overgrep-mot-barn-og-ung-NOVA-Rapport-5-16-web%20(3).pdf)

Søftestad, Siri, Inger Lise Andersen. 2014. *Seksuelle overgrep mot barn. Traumebevisst tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget (kapitel 1 t.o.m 13, 205 sider).

Talsethagen, Gro og Kine pretorius. 2005. «Går det ikke snart over?» - *Senvirkninger etter incest*. 375-387 (12 sider). <https://www-idunn-no.ezproxy.hioa.no/tph/2005/04/gar-det-ikke-snart-over-senvirkninger-etter-incest>